

ВІДЗІВ

офіційного опонента на дисертаційну роботу Юценка Петра Андрійовича «Києворуська спадщина в історичній пам'яті українського суспільства (XII – початок XX ст.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Динаміка суспільно-політичних і соціокультурних процесів в Україні як унікальній державі, зумовила глибинні трансформаційні зміни в суспільстві. Вже на протязі довготривалого часу ми спостерігаємо еволюцію ідей і свідомості. Нова українська держава, яка постає в складних умовах зовнішніх викликів і внутрішніх протиріч, створює власну історичну пам'ять, руйнуючи застарілі міфи та ідеологеми. Одночасно з цим у вітчизняній історичній науці поступово формується нова концепція історії України. Логічно, що розширюється і поглиблюється проблематика її досліджень. У цьому зв'язку важливе місце посідають історичні події, процеси і явища, що мали місце в Україні в момент зародження її державності – Києворуську добу.

Пам'ять про першу українську державу та її правлячу династію міцно увійшла до свідомості українців ще в далеку добу літописів, билин, пісень, дум та переказів. Знання про славетне киеворуське минуле відіграло консолідуючу роль в Литовсько-Польський період нашої історії, його використовували українські козацькі еліти в добу Гетьманщини. В роки російського імперського панування в Україні представники духовно-культурної спільноти за допомогою історичної спадщини Києворуської держави вмело розвінчували новомодні російські історичні міфи. В XX ст. пам'ять про Русь-Україну та її найвидатніших очільників – князя Володимира та Ярослава – дозволяла українцям зберегти власне минуле.

Останнім часом, увага вітчизняних суспільствознавців, особливо істориків, все більше зосереджується на дослідженні тяглості історичного процесу, історії окремих цивілізацій. Ми переконані, що лише досліджуючи проблеми, які не

обтяжені суворими хронологічними і географічними межами, можна досягти ефективних результатів, максимально наблизитися до тієї історичної істини, що десятками і сотнями років не була відомою з різних причин. Саме такою, на наш погляд, є дисертація П. А. Ющенка, яка присвячена вивченню ролі і місця киеворуської спадщини в історичній пам'яті українського суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації П. А. Ющенка полягає в тому, що вперше у вітчизняній історіографії проведено комплексне і всебічне дослідження феномену історичної пам'яті в сенсі тлумачення спадщини Київської Русі як власне історичної власності українського народу, а не його сусідів. Автор спробував оригінальним науковим дослідженням заповнити прогалини у вітчизняній історіографії щодо впливів спадщини киеворуської держави на державотворчі традиції українського народу, осмислити значення цієї спадщини для формування ціннісних орієнтацій та пріоритетів в українців на різних етапах державницької історії, з'ясувати роль та місце історичної пам'яті у формуванні цивілізаційної самосвідомості України як держави європейського типу.

Наукова та суспільно-політична цінність дослідження П. А. Ющенка полягає ще й в тому, що на сучасному етапі нашої історії українське суспільство намагається повернутися до європейської сім'ї цивілізованих народів, інтегруватися у європейський простір, стати частиною європейської цивілізації, відійшовши від статусу частини великого «російського світу». Дослідник, аналізуючи історичну пам'ять про киеворуську добу, спробував довести факт спільності історії України і історії європейських держав, показати історію України як частину європейської історії, відмовившись від нав'язаного радянсько-російського бачення історії України у призмі історії Росії. Зокрема, у підрозділі 2.2., який отримав назву «*Киеворуська спадщина як засіб формування історичної свідомості*», автор наголошує, що киеворуські витоки традиційно виступали відправною точкою в процесі переоцінки суспільних надбань і особливо при з'ясуванні духовних основ української культури.

Цінною складовою дисертації стало вивчення і систематизація наукових

праць присвячених аналізу феномену історичної пам'яті в цілому, так і місця в ній києворуської спадщини. Автор аргументовано доводить, що на даний час відсутнє комплексне дослідження безпосередньо присвячене збереженню історичної спадщини Київської Русі. У працях вітчизняних і закордонних дослідників, які присвячені історичній пам'яті, про києворуську добу згадується лише побіжно, у контексті суспільно-політичної історії України.

На наш погляд, цілком відповідає поставленим завданням роботи і методика дослідження. Складність дослідницьких проблем, які постали перед дисертантом, зумовили використання ним розлогого комплексу загальнонаукових методів опрацювання історичного матеріалу, частини спеціальних методів та елементів системного аналізу. Результативне поєднання використаних методів свідчить про досить високий теоретичний рівень підготовки дисертанта.

На наш погляд, здобувач запропонував оригінальний структурно-системний підхід для з'ясування складної наукової проблеми – репрезентації києворуської спадщини в політиці пам'яті незалежної України. Назва теми дисертації та її структура свідчать про авторські концептуальні і фактологічні пріоритети, а саме: дослідити обрану проблему системно. Інша справа – наскільки це йому вдалося, тому маю викласти власні думки і рефлексії, враховуючи існуючі вимоги до структури і змісту відгуку офіційного опонента.

Одразу зазначу, що текст дисертації та її автореферат є ідентичними за структурою та змістом, а публікації, особливо індивідуальна монографія П. А. Ющенка, розкривають їх змістову і теоретичну оригінальність. Вступна і теоретична частина автореферату становлять менше третини його основного тексту, що загалом відповідає вимогам. Дисертація і автореферат написані гарною науковою мовою, що дуже приваблює читачів.

Структура дисертації, яку складають сім розділів, вступ, висновки, список джерел додатки, підпорядкована досягненню основних завдань кваліфікаційної роботи, а з іншого боку, відтворює події та явища у їх хронологічній послідовності. Логічне та історичне загалом збігаються, якщо розглядати текст

дисертації за сюжетами, хоча трапляються смислові повтори. Назви розділів та підрозділів становлять єдине ціле, виокремлюють його функціональні частини.

У своїй роботі П. А. Ющенко надзвичайно ретельно підійшов до роботи над висновками до підрозділів, розділів і роботи взагалі. Висновки до кожного з підрозділів є доволі ґрунтовними, глибокими і не дублюють загальні висновки до дисертації.

Наукова значимість дисертаційного дослідження також полягає й в тому, що його автор залучив у сферу власного аналізу широке коло різноманітних джерел. Більше половини позицій у бібліографічному списку представлено джерелами таких груп: законодавчі акти, які стосувались політики пам'яті; публічно-правові документи; діловодні документи, які стосуються реалізації місцевим чиновництвом урядової політики стосовно увічнення пам'яті та історичних постатей киеворуської доби, службові звіти, службове листування; статистичні матеріали; матеріали періодики; документи особового походження та ін. У роботі також використані неопубліковані документи центральних та обласних архівів. В цілому джерельна база дисертації Ющенка Петра Андрійовича виявилася цілком достатньою для розкриття означеної проблеми й забезпечила обґрунтованість і достовірність висновків.

Відзначаючи позитивні риси опонованої дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне висловити автору зауваження та побажання, які можуть бути враховані під час подальшої роботи над темою.

1. Фактологічно дисертація б виграла при опрацюванні автором архівів Російської Федерації, Республіки Білорусь, Польщі, Литви, де зберігаються матеріали по темі дослідження.

2. Аналізуючи праці зарубіжних дослідників, автору потрібно було б приділити більше уваги працям західних дослідників та представників української науки з діаспори, що виходили в США, Канаді та країнах Західної Європи, і стосувались історії Київської Русі та її місця в європейському цивілізаційному вимірі.

3. Окремо слід зупинитися на сюжеті, присвяченому осмисленню ролі киеворуського спадку у державотворчих традиціях козацької держави Гетьманщини другої половини XVII – XVIII ст. Автор спробував відстежити особливості використання політичними лідерами козацької революції середини XVII ст., зокрема очільником повстання Богданом Хмельницьким, пам'яті про державотворчі традиції православної династії київських князів Рюриковичів. На нашу думку, цей сюжет роботи потребує подальшого доопрацювання, більш глибокого насичення фактологічним матеріалом. Однак це зауваження не впливає на результати проведеної роботи, а лише підтверджує необхідність подальших досліджень державотворчих традицій українського народу доби Гетьманщини.

4. Дисертант часом виходить за окреслені хронологічні рамки дослідження, звертаючись у окремих сюжетах роботи до періоду формування Києворуської держави у IX – XI ст.

5. Доцільно було б чітко виокремити особливості участі української інтелігенції в увіковіченні пам'яті про киеворуську державу в національній революції 1917 – 1921 рр.

6. Слід було б більш широко розглянути взаємодію українських громадських організацій з діаспорними громадськими об'єднаннями при висвітленні особливостей формування нової національної політики пам'яті в сучасній українській державі. Це побажання автору для подальшої роботи над даною темою.

Висловлені мною конкретні, загальні і посторінкові зауваження не впливають на принципову позитивну оцінку дисертаційної роботи П. А. Юценка, яка є оригінальним кваліфікаційним дослідженням актуальної наукової проблеми. Поставлені ним завдання реалізовані, про що свідчить не лише текст рецензованої дисертації, автореферат, але і його публікації. Ми маємо завершене дослідження, виконане на достатньо високому теоретичному рівні, оформленому згідно вимог до подібного виду праць. Особистий внесок П. А. Юценка в історіографію постає у низці висновків до розділів, а також в узагальненнях наприкінці роботи,

простежується у фактологічному викладі конкретних результатів дослідження.

Отже, беручи до уваги актуальність теми дисертаційного дослідження та концептуальні підходи її реалізації, новий фактичний матеріал, критично переосмислений здобувачем та вперше запропонований фахівцям, високий теоретичний рівень роботи, вважаю, що Петро Андрійович Ющенко заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора історичних наук із спеціальності 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

**директор Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України**

О. О. Рафальський

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

